सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन - २०७३

सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको
आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका
लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता
बल बहादुर राई
क्याम्पस क्रमाङ्क २०/०६५/०६६
परीक्षा क्रमाङ्क २१८००६८/२०६७
त्रि.वि. दर्ता नं. ७२४३-९२

जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०७३

शोधपत्र पेस गरेको मिति
वि.सं. २०७३/०१/१५
ई.सं. २७ अप्रिल, २०१६

शोधपत्र भाइभा मिति
वि.सं. २०७३/०३/२३
ई.सं. ७ जुलाई, २०१६

बल बहादुर राई

सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको
आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका
लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता
बल बहादुर राई
क्याम्पस क्रमाङ्क २०/०६५/०६६
परीक्षा क्रमाङ्क २१८००६८/२०६७
त्रि.वि. दर्ता नं. ७२४३-९२

जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
२०७३

शोधपत्र पेस गरेको मिति
वि.सं. २०७३/०१/१५
ई.सं. २७ अप्रिल, २०१६

शोधपत्र भाइभा मिति
वि.सं. २०७३/०३/२३
ई.सं. ७ जुलाई, २०१६

प्रतिबद्धता-पत्र

प्रस्तुत **सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो आफ्नै प्रयास र सहभागितामा तयार पारिएको हो । यसमा संलग्न गरिएका तथ्याङ्कहरू यथार्थ र वास्तविक छन् । यो शोधपत्र मार्फत् कोही र कसैमाथि पर्नजाने असरको जिम्मेवार म स्वयम् हुने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

बल बहादुर राई

शोधकर्ता

मिति : २०७३/०१/१५

(२७ अप्रिल, २०१६)

जनता बहुमुखी क्याम्पस

☎०२५-५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५
(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ.मा.शि.परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

प.सं. :
च.नं.:

मिति : २०७३/०१/१५

सिफारिस पत्र

प्रस्तुत शोधपत्र जनता बहुमुखी क्याम्पस शिक्षाशास्त्र सङ्काय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत एम.एड. दोस्रो वर्षका छात्र बल बहादुर राईले **सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन** शीर्षकमा मेरो प्रत्यक्ष मार्गदर्शनमा रही तयार गर्नुभएको हो । यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

____

श्री वेणु प्रसाद सिटौला
शोध निर्देशक

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नात्तकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको शोध (५९८) को आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा अनेकौ कार्य व्यस्तताको बीचमा पनि महत्वपूर्ण सल्लाह सुझाव एवम् अमुल्य समय दिई अभिमुखीकरण कार्यदेखि अन्तिम चरणसम्म आवश्यक निर्देशन समेत प्रदान गर्नुहुने जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीका शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन बिभागका श्रद्देय गुरु श्री बेणु प्रसाद सिटौलाप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस विषय शीर्षकमा अध्ययन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने शिक्षाशास्त्र सङ्काय, जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख प्राध्यापक श्री टोलनाथ काफ्ले तथा प्राध्यापक विमल नेपालप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

त्यसैगरी यस अध्ययनलाई सही सूचना तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने विद्यालय प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अभिभावक वर्ग, वि.व्य.स. पदाधिकारीहरु, स्रोतव्यक्ति र विद्यालय कर्मचारीहरुलाई धन्यबाद दिन चाहन्छु । अध्ययनका क्रममा विभिन्न सुझाव र समय फुर्सद निकाल्न सहयोग पुऱ्याउने मेरा सहयात्री श्री कृष्णकला राईप्रति पनि म ऋणी छु । त्यसैगरी प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउनु हुने जनता बहुमुखी क्याम्पसका गुरुवर्ग र अन्य कर्मचारीप्रति आदरभाव व्यक्त गर्दछु । अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्पुटर टाइपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने नेहा कम्प्युटर इटहरी ५ की श्री रञ्जना अधिकारीप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

बलवहादुर राई

शोधकर्ता

२०७३, वैशाख

शोधसार

प्रस्तुत शोधकार्य सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापन शीर्षकमा गरिएको छ । यस अध्ययनले सामुदायिक विद्यालयहरुको प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्नाको व्यवस्थापन स्थितिको अध्ययन गर्ने मुख्य उद्देश्य लिएको छ ।

यस अध्ययनका लागि खोटाङ जिल्ला खोटाङ बजार स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतको सामुदायिक विद्यालयहरुलाई अध्ययनको क्षेत्र बनाइएको छ । यसका लागि ४ वटा विद्यालयहरुको २/२ जनाका दरले ८ जना शिक्षक, २/२ जनाका दरले ८ जना अभिभावकहरु, ४ जना वि.व्य.स. पदाधिकारी, ४ जना प्र.अ.हरु र १ जना स्रोतव्यक्तिलाई नमुनाको रुपमा छनौट गरिएको छ ।

अध्ययन अनुसन्धान गर्ने क्रममा नमुना छनौट गरिएका प्र.अ., वि.व्य.स.पदाधिकारी, स्रोतव्यक्ति, शिक्षकवर्गसँग प्रश्नावली, अन्तरवार्ता, अवलोकन, अभिलेख अध्ययन विधि अपनाई प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरुलाई वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक रुपमा शोध प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस अध्ययनको निष्कर्षको रुपमा खोटाङ जिल्ला खोटाङ बजार स्रोतकेन्द्रको सामुदायिक विद्यालयहरुको प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापनका बारेमा शिक्षक, अभिभावक, प्र.अ., वि.व्य.स.पदाधिकारी र स्रोतव्यक्तिबाट आएको राय सुझावहरुलाई केलाएर हेर्दा अभिभावकहरुमा अंग्रेजी माध्यमका विद्यालयहरुको प्रभावमा परेको देखिन्छ । त्यसैले सामुदायिक विद्यालयहरुको प्राथमिक तहमा पनि अंग्रेजी माध्यमबाट कक्षाहरुलाई सङ्गठित गर्नु आवश्यक छ । यसबाहेक कतिपय बालबालिकाहरु घरको कामका कारण, शैक्षिक चेतनाको अभावका कारणले विद्यालयमा भर्ना भएका छैनन् ।

यसरी बुँदागत रुपमा भन्नुपर्दा सामुदायिक विद्यालयको प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापनका कारणले शिक्षक दरबन्दी घट्ने, प्रति बच्चा अनुदान पि.सि.एफ. कम हुने, कक्षागत शिक्षकको कमी, शिक्षण सिकाइ सामग्रीको अभाव र शिक्षण सिकाइ व्यवस्थापनमा असर परेको छ ।

यी व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरुलाई समाधान गर्न सामुदायिक विद्यालयहरुमा संस्थागत विद्यालयहरुको जस्तै अंग्रेजी माध्यम अपनाई पठनपाठन गराउन सके विद्यार्थी

भर्नालाई सकारात्मक प्रभाव पार्न सकिन्छ । यसरी नै हाल संचालित सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कारण विद्यार्थी भर्नाको अवस्था परिवर्तन भई संस्थागत विद्यालयमा बढ्ने र सामुदायिक विद्यालयमा घट्ने देखिएकाले हाल संचालित विद्यालयहरुको संरचना एकै खालको बनाई एउटै स्तरको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकहरु समावेश गर्न नीति तर्जुमा हुनुपर्दछ । वर्तमान अवस्थामा संचालित सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयहरुमा समेत अंग्रेजी माध्यममा कक्षा सञ्चालन गर्ने प्रयास गरेमा पनि विद्यार्थी भर्नादर बढी शिक्षक दरबन्दीमा असर नपर्ने नीति तर्जूमा गरिनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थामा कमजोर पूर्वाधारमा चलिरहेको सामुदायिक विद्यालयहरुलाई साधन स्रोत सम्पन्न बनाई राम्रो शैक्षिक वातावरण सृजना गरिनु पर्दछ । शिक्षकहरुलाई आफ्नो पेशाप्रति समर्पित र लगनशील बनाई उनीहरुलाई वृति विकासको प्रर्याप्त अवसर दिई कक्षा शिक्षण बालमैत्री गराउने नीतिको तर्जुमा गर्नु आवश्यक देखिन्छ । विद्यालय परिवार र अभिभावकको सम्बन्ध सुधार गरी विविध कार्यक्रम मार्फत संस्थागत विद्यालयको भन्दा राम्रो उपलब्धि सामुदायिक विद्यालयबाट बालबालिकाले लिन सक्छन् भन्ने धारणा अभिभावकहरुमा विकास गराउने नीतिको तर्जुमा गर्नु आवश्यक छ । शिक्षकहरुलाई दिइएको विभिन्न किसिमको तालिम, ज्ञान तथा सीपहरुलाई कक्षा कोठामा प्रयोग गर्ने वातावरण सृजना गरिनु पर्दछ ।

विषयसूची

पृष्ठ

परिच्छेद : एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ४

१.३ अध्ययनको औचित्य ५

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ६

१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु ७

१.६ अध्ययनको परिसीमा ७

१.७ मुख्य शब्दावलीको परिभाषा ८

परिच्छेद : दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन १०

२.२ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन १७

२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता १९

परिच्छेद : तीन

अध्यायन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा २१

३.२ जनसङ्ख्या तथा नमुना २१

३.३ अध्ययन क्षेत्र २३

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू २३

३.४.१ अन्तर्वार्ता अनुसूची २४

३.४.२ प्रश्नावली २४

३.४.३ दस्तावेज पुनरावलोकन २४

३.४.४ अवलोकन फारम २४

३.४.५ समूह छलफल २५

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २५

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया २६

परिच्छेद : चार

नतिजाको छलफल

४.१ सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्नाको वर्तमान अवस्था २७

४.१.१ कक्षागत विद्यार्थी भर्ना विवरण २७

४.१.२ विद्यार्थी भर्नामा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरूको विश्लेषण २८

४.२ विद्यालयमा विद्यार्थी भर्नामा न्यूनीकरण हुनाका कारणहरू ३१

४.३ विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापनमा देखा परेका समस्याहरू ३५

४.३.१ न्यून भर्ना दरले शिक्षक दरबन्दीमा पार्ने प्रभाव ३५

४.३.२ शिक्षण सिकाइ व्यवस्थापनमा पार्ने असरहरू ३६

४.४ विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना व्यवस्थापनमा देखा परेका समस्या समाधानका उपायहरू ३७

४.४.१ भर्ना अभियान चलाउने ३८

४.४.२ वैकल्पिक आर्थिक स्रोतको खोजी ३८

४.४.३ अङ्ग्रेजी माध्यमका विषय थप गर्ने ३८

४.४.४ कक्षागत दरबन्दी सिर्जना गरिनु पर्ने ३९

४.४.५ सरकारी अनुदानको नीतिमा परिवर्तन ३९

परिच्छेद : पाँच

निष्कर्ष तथा सुझावहरू

५.१ निष्कर्ष ४३

५.२ सुझावहरू ४५

५.२.१ नीतिगत तह ४६

५.२.२ अभ्यास तह ४७

५.२.३ अनुसन्धान तह ४८

सन्दर्भसूची

अनुसूचीहरू

सङ्क्षिप्त रुप

वि.व्य.स.	:	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
प्र.अ.	:	प्रधानाध्यापक
मा.वि.	:	माध्यामिक विद्यालय
उ.मा.वि.	:	उच्च माध्यामिक विद्यालय
आ.व.	:	आर्थिक वर्ष
जि.शि.का.	:	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
पा.वि.के.	:	पाठ्क्रम विकास केन्द्र
जि.वि.स.	:	जिल्ला विकास समिति
गै.स.स.	:	गैर सरकारी संस्था
शि.अ.स.	:	शिक्षक अभिभावक संघ
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिति
न.पा.	:	नगरपालिका
वि.सु.यो.	:	विद्यालय सुधार योजना
शै.स.	:	शैक्षिक सत्र
वि.सं.	:	विक्रम सम्बत
भ.दि.उ.मा.वि.	:	भगवती दिनानाथ उच्च माध्यामिक विद्यालय